

ניסן טורוב
בעיות ההתאבדות

מחקר פסיכולוגי סוציולוגי

הוצאת דביר תל-אביב תשי"ג

ב. כשל כוח הסבל

מ. מ. פיטלסון

1

בניגוד למקרי התאבדות, המתרחשים ברגע מכריע, כתוצאה הכרחית של תסביכים נפשיים קשים, המענים בלי-הרף את בעליהם, או כתגובה פתאומית לאסון נורא, שהשפעתו המדהימה הורסת בבת-אחת עד היסוד את שיווי המשקל הרוחני של הנפגע — ישנם גם מקרים של הליכה אטית לקראת הסוף הגורלי; וסוף "לא טבעי" זה אינו קשור דווקא באיזו אי-נורמאליות מפורשת בפסיכיקה של המתאבד או במקרה מזעזע פתאומי, המעבירו על דעתו.

צורה זו של איבוד עצמי לדעת, המסיימת את ההליכה האטית לקראתו, יש בה מעין "סך-הכל" של התאבדויות חלקיות, המצטרפות לבסוף לחשבון שלם אחיד מתחת לקו שהועבר תחתיהן — כסימן לדבר, שהסאה נתמלאה ואין עוד להוסיף עליה, באשר כשל כוח הסבל.

ודאי שגם במקרים אלה מתרחשות לעתים "סערות" פנימיות בנפשו של ה"מועמד" להתאבדות, ומאורעות בודדים בחייו נראים כמכריעים בגורלו; ואולם בכל אלה אין מן היסוד הקאטאסטרופי, המורגש בהליכותיהם של הנדונים על-ידי עצם האופי שלהם לסוף טראגי; או של אלה שפגע רע בלתי-צפוי מביא אותם לידי הסתלקות פתע מן העולם. מטעם זה נדמית לנו ההליכה האטית לקראת האיבוד העצמי "הגיונית" יותר, כאילו מצב העניינים "מחייב" אותה; אבל היא גם מעוררת יותר השתתפות בקרבנו, כי מתארים אנחנו לפנינו, מה נוראים הם יסורי נפשו של אדם, שהחיים הולכים ונמאסים עליו לאט-לאט, עד שהוא מחליט בהכרה ברורה ומתוך "חשבון" הגיוני לשים קץ להם.

רושם כזה עושה ההתאבדות של המבקר העברי מ. מ. פיטלסון, שנולד בכפר מיכאילובקה (כפר מולדתו של טשרניחובסקי), פלך טאבריה, בשנת תר"ל, ומת בייקאטירינו-סלאב בשנת תרע"ב, לאחר שהרעיל את עצמו בחומץ-קארבול.

*

קיצור תולדותיו של פיטלסון ניתן (ב"כתבים" שלו) על-ידי פ. לחובר, ומתוך דפים מועטים אלה משתקפת בכל יתמותה הדמות העגומה של הסופר המנוח, אשר "לא זכה משולחן החיים" — כחרות על מצבת קברו.

פיטלסון חונן מהטבע בכשרונות רוחניים יוצאים מן הכלל, ובעודנו ילד הספיק לרכוש הרבה ידיעות, בערך, וגם ללמוד שפות חיות אחדות, כי היה לו "זכרון נפלא". בהיותו בן י"א התחיל לפרסם קורספונדנציות בעתונים עבריים, ומשנת תרמ"ז ואילך הדפיס מאמרים ב"הצפירה" — בעיקר הדבר מאמרי בקורת. בעיר מליטופול, אשר בה התיישבו הוריו, יסד חברה של "חובבי שפת עבר", ושם קרא הרצאות היסטוריות, שהוציאן אחר-כך בצורת ספר ("מחקרים בקורות ישראל", תרנ"א) ועסק בעצמו בהפצתו בגאליציה ואוסטריה, בעברו לשם כך מעיר לעיר.

את עבודתו הספרותית הפסיק פתאום בשנת תרנ"ג, ולא חזר אליה במשך אחת-עשרה שנה. מדוע? כי הרגיש, שאין ידיעותיו מספיקות לתפקיד האחראי של מבקר-ספרות שבחר בו, ועליו להוסיף עליהן. ומן הסתם חלם גם על ביסוס מצבו החמרי, כדי שלא להיות תלוי בהוראה-לשעות, שעסק בה על-כרחו, בלי אהבה ובלי אמונה. לתכלית זו צריך היה להשיג "תעודת בגרות" ולהיכנס לאוניברסיטה. הוא נעשה איפוא לתלמיד-חויץ ("אכסטרן" בלע"ז) והתכוון לבחינה, שהחמירו בה בימים ההם בייחוד לגבי תלמידים יהודים. נבחן ונכשל. בוודאי לא בשל חוסר ידיעות. אדרבה: לפי כל הידוע לנו על כשרונותיו ושקידתו יש לומר בבטחון, שלא רבים מהנבחנים יכלו להתחרות בו. אבל, כנראה, חסר היה את הבטחון העצמי, את פשטות התגובה — ללא "התחכמות" — לגבי שאלות הבוחנים, ואפשר גם קצת חן חיצוני, הממלא תפקיד רב-ערך בחיים בכלל וברגעי "בחינה" בפרט; "חן", אשר לא נפל בחלקו של הנבחן שלפנינו (התמונה מתקופה מאוחרת יותר שנדפסה בראש כתביו, איננה מושכת לב; והתיאור שתיאר אותו שניאר מעורר זוועה).

1 יצא לאור רק ספר ראשון, בשנת תרע"ד. יתר מאמריו של המנוח נשארו פזורים בכתבי-העת שנתפרסמו בהם.
2 ראה: ז. שניאור: "ת. נ. ביאליק ובני דורו", הוצאת "עם-עובד", תל-אביב, תשי"ג, עמ' 164-8.

מכל מקום נכשל פייטלסון בלשונו, ולפי דעתו של לחובר "זה היה, כנראה, נטף הרעל הראשון של סם המוות, שהרעיל את חייו והטיל בהם פגם גדול".

"נטף רעל" — בלי כל ספק, אך "הראשון" לא דווקא: עוד קודם לכן נפלו בחלקו של הצעיר המסכן אכזבות קשות. שכן עוד בהיותו בן ארבע-עשרה רצה להיכנס אל בית-הספר הריאלי במליטופול, ואמו מנעה אותו מלכת שמה. הוא נדד זמן-מה בחוץ-לארץ, בבקשו שם אחיזה, ולא מצא אותה. הוא ניסה את כוחו בספרות, ונוכח שכוח זה טעון טיפוח וחיזוק, והכריח את עצמו שלא להוציא אותו לבטלה במשך שנים; ומעשה-גבורה זה גרם לו בוודאי יסורים גדולים. וסברה, שכל מעמדו וכל טיב אישיותו הריצינית הטילו עליו עוד "ויתורים" ו"התאפקויות" מרצון ומאונס, המדלדלים את החיים, מעבים את צלליהם ומכבידים את משאם. שמחת-אמת לא שררה. כנראה, במעונו של פייטלסון (חוץ אולי מאותם ימי "הג", אשר בהם זכה לראות את מאמריו הנדפסים הראשונים — מאורע, המרנין כרגיל את לבו של כל סופר מתחיל) גם לפני האכזבה החדשה של כשלון בבחינה; ומובן, שאכזבה זו יכלה לחזק בלבו את ההרגשה המדכאה של "חוסר מזל" אישי ושל מרירות על "אי-הצדק", השורר בעולם בכלל — הרגשה, שהיא טיפוסית לגבי כל אלה, שנטיית-רוחם הטבעית ומקרי-חייהם החמורים עשו אותם ל"מרי-נפש".

בין כך ובין כך לא נרצה קרבנו של פייטלסון, כאשר הפסיק את הקאריירה הספרותית שלו, ושערי אוניברסיטה לא נפתחו לפניו — לאחר שלא נמצא ראוי והגון ל"תעודת בגרות". הוא השיג תחת זאת, תעודת-מורה רשמית; אולם זו נחשבה בעיניו מעין תעודת עניות, לשארית ימי חייו. כי הוא היה אחד מאלה, שתאוות נפשם היא ללמוד ולא ללמד, לחטט בספרים (כאשר הורגל עוד בינקותו) ולחבר ספרים, אך לא לבוא במגע ישר עם תלמידים; לא לעמוד על גבם של תינוקות סרבנים ולהעשירם על-כרחם בדיעוה. שאינן מתקבלות על לבם; לא להתפרנס מן ה"מלמדות" (כאשר התפרנס אביו המשכיל). לא מעטים הם בין המורים בכלל, ובין המורים העבריים אולי בפרט, שעבודת-ההוראה אינה מושכת את לבם, והם עוסקים בה על-כרחם — לרעתם הם ולרעת תלמידיהם; אלא, שהם מוצאים היתר לעצמם לעשות את מלאכתם "קרדום לחפור בו" וסיפוק לרווחם הם מבקשים ומוצאים במידת-מה מחוץ למלאכה

זו, ואילו פייטלסון לא היה איש הפשרות הקלות, ויחסו הרציני אל עצמו ואל החיים עורר בקרבו התקוממות נגד זיוף זה, שנחשב בעיניו לעוון ולחרפה. על עלבוֹן-חייו זה התאונן לא פעם; אך נסיונותיו להימלט מהמצוקה הזאת לא הצליחו, והוא לא השלים לעולם בלבו עם מצבו ה"שפל". הניגוד הפנימי הנדון מירר באמת את חייו, ויש מקום "לחשוד", שמחוסר-ישע ומחוסר תקווה העלה על לבו לא אחת את הרעיון על איבוד עצמו לדעת. ורעיון זה אצל אדם, שהסתגלותו אל המציאות שמסביבו לקתה קשה בשל אי-התאמה גמורה בין אותה מציאות ובין האילוסיות היקרות-ללב, יש בו משום "התאבדות חלקית" — כלומר משום התקרבות אטית שביודעים ושבלא יודעים אל הצעד האחרון והמכריע.

**

על אפו ועל חמתו של פייטלסון הוסיף להתפרנס במקומות שונים בהוראה עברית, אך הוסיף גם לחטט בספרים רבים. וכאשר שב סוף-סוף לעבודתו הספרותית, שראה בה את תכלית חייו, הראה את כוחו כמבקר בעל היקף-ידיעות רחב ובעל שיטה מסויימה. השיטה היתה זו של ניתוח הגיוני מדוקדק ושל הערכה מבחינה ציבורית תועלתית. דבר זה הורגש במיוחד במאמרו הגדול על פרץ סמולנסקין (שנדפס כרוב שאר מאמריו ב"השלוח" בעריכת ביאליק וקלוזנר). הוא מבחין במאמר זה שלושה מינים של מנהיגים רוחניים, לפי המקום שתופסות דעותיהם לגבי הלך-רוחם של בני-הדור: מהם המשהים את "נבואתם" ומשמיעים אותה לאחר שהתחיל הדור מרגיש וחי אותה, כמו יל"ג, למשל ("גורדון נסחף אחרי הדור"); מהם ההולכים עם הדור — לילינבלום כ"חבר טוב" וסמולנסקין כ"מורה-דרך"; ומהם המקדימים להפיץ את תורתם, לפני שבני-הדור מסוגלים לקבלה, כמו אחד-העם. ודווקא בזה רואה המחבר את יתרונו של סמולנסקין על אחד-העם, והוא מדבר על הראשון, בהערכה רבה כעל הסניגור הגדול של הלאומיות הישראלית ומרים-דגלה של אהבת-ציון החדשה. אפשר להסכים או לא להסכים להשקפתו של בעל המאמר הנדון, אך אין לקבל את דעתו של "איש עברי"³. שכתבתו בכלל היתה יבשה

³ איש עברי: "הזכרת נשמות" — "השלוח", כרך כ"ט, תמוז, תרע"ג — כסלו, תרע"ד.

„בלי התמכרות הנפש, בלי רוממות הרוח“. אדרבה: בדבריו על סמולנסקין — ולא רק באלה בלבד — מורגשת חמימות לבבית, אם כי אין בהם מן היסוד ה„לירי“, ואין בהם גם שעשועי-לשון לשם קישוט אסתטי. בקורתו של פייטלסון היא ברובה הגדול „מדעית“, כלומר, נסמכת על פירוט עובדות והוכחות ומסתיימת בהכללות פסקניות. היא רצינית עד תכלית, והעדר תערובת של הומור גואל מורגש בה, כשם שהוא מורגש — על-פי כמה וכמה סימנים — באישיותו כולה של המבקר „מר הנפש“. ולפי דעתו של לחובר לא היה פייטלסון המבקר רגיש כל-צרכו כלפי הצד האסתטי שביצירה הספרותית: שכן „כדי ליהנות מן היופי כמו שהוא ולהרגיש את היופי כמו שהוא, צריך תמימות של ילדות ודמיון של ילדות; צריך קצת קלות-ראש של שחוק ושעשועים, ופייטלסון לא ידע את השחוק...“

אף-על-פי-כן מצאתי בין מאמריו הפזורים גם כאלה, שבאה בהם לידי גילוי רגישות אסתטית מפורשה, כמו, למשל, המאמר „מספר לירי“ (על קובץ הסיפורים „מהעבר הקרוב“ מאת ברדיצ'בסקי) ו„ים בטיפה“ (על „א שטעטל“ מאת א. ש.), אך הדעה, שהובעה על-ידי גדליהו אלקושי, כי פייטלסון „מבקר משורר היה“ היא על כל פנים מוגזמת.

II

כדי להרחיב את פעולתו הספרותית ולהימצא בתוך סביבה ספרותית ביקש פייטלסון למצוא אחיזה בתוך עיר גדולה. שהתרכזו בה מוסדות ומפעלים ספרותיים עבריים. כך ניסה בשנת תרס"ה למצוא עבודה ספרותית קבועה בווארשה. אך הוא הגיע שמה בשעה לא טובה של „מהומות“, ונפצע בשעת יריות-רחוב ברגלו; ואחרי חדשי-רפואה בבית-חולים, שלא נרפא בו כליל, שב לייקאטו-רינוסלאב השוממה ולעבודת-ההוראה המרגיזה בבית-ספר, אשר „חבר-לעבודה“ — המורה לרוסית באותו מוסד — עשה את כל אשר יכול כדי למרר את חייו של ה„לא-יצלח“ העברי.

¹ ר' „גליונות“, תש"ג, חוברת א': מ. מ. פייטלסון [מתוך הסדרה „נשכחים“].

עוד נסיון כזה של הצלת נפשו ניסה המבקר המדוכדך כשנסע בשנת תרע"א לאודיסה, בתקווה לקבל שם משרה במוסד חשוב — והתקווה לא נתקיימה. והפעם היתה החזרה אל המקום הישן חזרה לאחרי-אוש.

כי על האכזבה בנוגע להשגת המשרה נוספה לפייטלסון באודיסה פגיעה בכבודו בצורה נוראה כזו, שהיתה עלולה לזעזע עד היסוד את העצבים של אדם בריא וחזק — מכל שכן את עצביו של אדם, שגורלו כאילו התחכם להביא עליו כשלוך אחרי כשלוך, והעולם חשך בעדו זה מכבר.

למרבה הכאב בא העלבון הקשה דווקא מצד ענק ספרותי, מנדלי מו"ס, אשר המבקר העלה חמתו בדברים שפירסם עליו ב„השלוח“ של אותה שנה. המאמר בשם „משפט שלום“ עד, בימים ההם“ זכה אחר-כך להיאסף אל הכרך השביעי של „כל כתבי“ מנדלי (המכיל „מאמרים על תולדותיו וערכו הספרותי“) בהוצאת „מוריה“, תרפ"ב. ועובדה זו בלבד מוכיחה, שלגודל האף והחימה של הסופר המבוקר לא היה טעם מספיק, אמנם לקוי הוא המאמר בחיטוטימ יתירים, ויש בו פה ושם ביטויים חריפים מאוד — ביחוד בנוגע לצדדים ידועים ביצירותיו של הסבא, שנכתבו אידית. כך, למשל, מוצא פייטלסון, כי ניתנה ליחזקאל בה„פריזיוו“ צורה, שהיא „הקאריקאטורה היותר מגונה על היהדות הישנה שבכל ספרות ישראל“. ובנוגע ל„סוטה“ הוא אומר בין השאר: „כשסוטה זו מדברת על נצחיותה ומשווה את עצמה לאיוב... עושה עלינו דבר זה רושם משונה: רעיון, נצח ישראל יכול היה לגרום אף להאמונה ביהודי נצחי, אבל סוטה נצחית הרי הוא דבר שאינו מתקבל על הדעת. במקום שיש רק עבדות וצרות ודלות ואין גאון לאומי ואין גדולה ועשירות רוחנית, אין מקום לנצחיות... אולם פסקות אלה ועוד אחדות ממין זה אינן „טיפוסיות“ לגבי המאמר כולה, המתכוון לציין את ההתקרבות של מנדלי אל רעיון התחייה והתעלותו הגדולה ביצירותיו העבריות. המשפט האחרון של המאמר הוא: „וכל כך רחוק מנדלי בחיבוריו האחרונים מליאות ומבעלת חשבונות, עד שכשהוא מבטיח לנו בשנת השבעים וחמש לחייו להמשיך את מסעות בנימין השלישי“ (בסוף דבר להוצאת היובל העברית של „מסעות בנימין השלישי“) — אנו עומדים ומצפים!

מכל מקום היתה הנקמה של הסופר הגדול במבקר המסכן, "חטא" לו כביכול ב"פירוש" לא־נכון ליצירותיו, אכזרית כל־כך, שאין עליה כפרה.

והנה בקצרה מה שמספר בעניין זה. שני אור (ראה הערה 2 בעמ' 281).

כשהודיעו למנדלי, כי פייטלסון בא לבקרו "יצא בכבודו ובעצמו וקידם את פני אורחו האי־קראו בחדר־הכניסה, ומתוך עמידה יהירה הצליף בו מבט חריף בעד משקפיו מלמטה למעלה ומלמעלה למטה. אדם קצר־קומה, קצר־רואי ומבוויש עמד לפניו. ומנדלי לעומתו — ענק, אדם־אלון, כתפים רחבות. זקן שיבה והדרת־פנים." וענק זה מתאר "בלי הקדמות יתירות" לפני אורחו העלוב תמונה של זליג הגוץ, ה"קצר כעביט של שופכין ורגליו עקומות". כשהוא משמש את הגביר דקאפוליה "אֶלֶתֶר הגדול" (בשעה שזה רוחץ להנאתו בבי בני) ומנסה להשטיף את עוג מלך הבשן שלפניו בעביט של מים צוננים.

"אותה שעה טיפס מנדלי ברגל אחת על גבי כיסא צולע בחדר־הכניסה והיה מחקה, האיך שזליג הגוץ משתדל להתרומם בעביטו מעל לראש הגביר ואינו יכול".

וכאשר שאל פייטלסון בחרדה, למה מספר לו מנדלי את כל זה, באה התשובה:

"ובכן, אתה הוא זה הרוצה להשטיף את מנדלי בעביט של צוננים?"

"אמר, הפך את גבו, עזב את אורחו בפרוזדור ונכנס הומה ורותח לטרקלין..."

שני אור עצמו חושב — וכך חשבו רבים — כי "קבלת־פנים" זו היא שהביאה את פייטלסון לידי איבוד עצמו לדעת. ואולם מכל אשר נודע לנו על שביל היסטוריה, שעבר בו ה"גיבור" הטראגי שלנו במשך מ"ב שנות חייו, ברור, כי הוא היה זה מכבר "מועמד" להתאבדות, והיו לו טעמים מספיקים לצעוד צעד נואש זה גם בלי העוול הנוסף, שנעשה לו על־ידי הסופר הגדול. אלא שאחרי עוול זה הוברר לו, כי אולה לחלוטין כל תקווה לחיים של כבוד,

והגיעה השעה להעביר קו אחרון תחת מערכת העלבוניות והאכזבוניות שנעשתה מנת־חלקו.

בין שאר העיכובים, שהפריעו את הסתגלותו של פייטלסון אל המציאות, יש למנות, אגב, גם את מראהו החיצוני העלוב (שני אור, אשר ראהו ראייה חטופה בוילנה, בשנת תרס"ד, מתאר אותו כ"בן אדם משונה, קצר קומה, עם ראש גדול ועגול מסופר קומי, הוטם עקום ואדמדם, כמלוג ברותחין, וכף יד מתנענעת עם אצבעות דקות ורכות מאד, כתולעי גשם, בלי עצמות"). כי חיצוניות כזאת לא לבד שהיא פועלת פעולה דוחה על הזולת, אלא שבעליה — מתוך מחאה שמדעת ושלא מדעת לתגובה שלילית זו — נעשה רגיש ביותר, נוח להיעלב, נוטה לנקמה, בעל "איפכא מסתברא". ועל־ידי כך הוא מרחיק מאליו את הבריות עוד יותר.

משהו מכל אלה היה, כנראה, גם בפייטלסון. והדבר התגלע בצורה חשודה ביותר במאמרו על שני אור בשם "סבל הירושה" — מאמר בקורת על קובץ שיריו "שקיעת החמה", שהופיעו כשנתיים אחרי הפגישה ביניהם בוילנה.

באותה פגישה לא הראה המשורר כל תשומת־לב למבקר, שעשה עליו רושם דוחה. וההרגשה היא, כי הבקורת על קובץ השירים היא בקורת של נקמה — בין שהדבר נעשה בהכרה ברורה ובין שהתפרץ "מאליו". כי אינו ראייה של ממש יש למצוא בשיריהם של כל אלה, אשר עליהם דיבר בהערצה ביאליק ב"שירתנו החדשה", שאין הם כביכול צעירים ובריאים ורעננים כל־עיקר? ואיזה ערך יש ל"הוכחה" כביכול, שאפילו שני אור, "הגדול בכשרון שבהם", איננו אלא "יהודי מן הגיטו"?

תמוה קצת הדבר, שהעורך, ביאליק, נתן מקום למאמר שטחי ו"טנדנציוזי" זה ב"השלוח". אולי ראה חובה לעצמו לעשות זאת, דווקא משום שהכותב מתווכח עמו ומתנגד לדעתו הטובה על המשוררים הצעירים. מכל מקום סייע הדבר לגילוי חולשה ידועה באופיו של המבקר, והחטא לא נשאר מן הסתם בלי עונש.

ואולם "עונש" חמור הרבה יותר נפל בחלקו של פייטלסון בשל "אי־המשיכה" הטבעית שבאישיותו החיצונית ותוצאותיה הפנימיות: הוא ביקש אהבה ולא מצאה. "אשה לא נשא פייטלסון

מסיבות שונות" — כותב „איש עברי" — „אף אם התגעגע כל ימיו על חיי משפחה". וידוע, כי בתקופת-חיי האחרונה אהב, אהבה בלי תקווה, מורה בבית-הספר שלימד בו. אך מספידו, המזכיר את נשמתו, איננו יכול לתאר לעצמו, שאכזבת אהבה „בגיל זה" גרמה להתאבדותו. ואולם, ראשונה, אין האהבה יודעת גבולי-גיל מסויימים. ושנית, היה פייטלסון מאוכזב-אהבה כל ימיו; וה„רומאן" המאוחר שלו לא היה אלא נסיון אחרון למצוא מקלט תחת כנפי החסד של חיי משפחה נעימים. ואכזבה סופית זו מילאה בלי ספק אף היא את תפקידה במערכת הגורמים כבדי-המשקל, אשר בגללם כשל כוח הסבל של המבקר האומלל.

בפיתקה שהשאיר המנוח אל ידידו הנאמן סטאניסלאבסקי כתב: „נוכחתי לדעת, עד כמה היו לורא החיים ללא חיים, ללא אורה וללא תקווה".

ג. עילוי בירידתו

בן-ישראל

1

את הסופר הצעיר „בן-ישראל" (ישראל ליב פופס) פגשתי פעם אחת בימי חיי בביתו של א. מ. ברוכוב (ברכיהו). באודיסה. הדבר היה, כמדומני, בשנת 1909, כשבאתי לביקור קצר ברוסיה, אחרי שהותי שנתים בארץ-ישראל. הפגישה היתה „חטופה". אך נחרת בזכרוני הרושם של פנים רזים, חוורים ועדינים ומחודדי זקנקו, ושל עינים בולטות, נוגות ושואלות: השם של צרור המכתבים הידועים, שהתחיל לפרסם אז ב„השלוח": „לשאלת, לאן?"; כאילו קנה שביתה במוחו, ועיניו הכריזו — מן הסתם שלא בידיעת בעליהן — על ההכרח למצוא תשובה לשאלה זו. אף בשיחה הקצרה בין שלשתנו הורגשה בדיבורו נמוך-הקול והביישני-כמעט של בן-ישראל מתיחות-עצבים יתירה, אינטנסיביות כבושה ומעיקה על הלב. וכאשר פשטה, כעבור שלוש שנים מאז, השמועה על מותו הטראגי של בעל המכתבים הנזכרים, קמה לפני שוב הדמות העצובה והסגורה בתוך-עצמה של הסופר הצעיר, שהרבה לשאול ולא מצא תשובה מספקת, ושהסתלק בלא עתו מן העולם, מבלי השאיר בידנו מפתח אל חידת נפשו הנענה.

המתבונן אל תמונתו של בן-ישראל, שנדפסה בקובץ „מעט לעת", עם קצת ידיעות ביוגרפיות על המנוח, שנים מספר אחרי מותו, ידמה לו כי האיש הזה לא ידע שמחה וטעם שמחה מימיו, ושהטראגידיה של התאבדותו היא תוצאה ישרה של חוסר-כשרונו להיות „מאושר"; כלומר — למצוא סיפוק בהנאות חלקיות, ללכת ברצון אחרי אילוסיות נעימות, ולוא גם בנות-חלוף, להבליג על אכזבות. יש מקום להאמין, כי אותה „רוח רעה", שתקפה עליו לפני השליכו את עצמו אל הנהר בבירת שווייצאריה (כפי ביטוי מערכת ה„מעט לעת" בהערה אל הרשימה הביוגרפית), או אותה „מרה שחורה" שלו, שמדבר עליה „איש עברי", לא היו מצביי-רוח מקריים וארעיים בחייו, אלא להיפך, בנות-לווייה, שדבקו בו במוקדם ומצצו בחשאי את לשד חייו עוד מימי עלומיו הרכים.

כי בן-ישראל היה ילד עילוי; וילדים מסוג יקר-מציאות זה יש אשר יביאו לעולם יחד עם כשרונותיהם העילאיים, גם אינו „נטייה" טמירה לירידה. ירידה זו עלולה להתגלות בצורות שונות, כמו, למשל, עיכוב ההתפתחות בזמן מוקדם על השלב של בינוניות ואף למטה ממנה; סטיות שונות מן הנורמאליות הרוחנית במגמת קילקולים שכליים, רגשיים ומוסריים; ואף בצורת מחלות-רוח מפורשות (סקיצופריניה, מילאנכוליה כבדה, וכו'). מקרים מעציבים אלה אינם דווקא מצויים ביותר בין הילדים מחונני הכשרונות הגדולים, אלא שהם בולטים יותר ומורגשים ביתר-תוקף בשל ההבדל הגדול בין ההתחלה וההמשך: חוזק האכזבה יגדל בהתאמה אל הדר התקווה שקדמה לה. ויש אשר לא רק בני הסביבה המעוניינה ירגישו בירידת-פלאים זו, אלא שגם „בעל הדבר" עצמו יחוש בכך ולא יוכל הינחם על האבדה הגדולה.

*

אין להטיל ספק בדבר, שבן-ישראל נולד באמת עילוי. העובדה שבהיותו בן שש התחיל כבר ללמוד גמרא, ושבהיותו בן תשע נדד מעיירת מולדתו הקטנה (בפלך קובנה) למקומות תורה

1. פופס: „בן ישראל" — „מעט לעת", בעריכת ש. ל. ציטרון, חיברת ב"ג, תרע"ת.

2. ראה הערה מס' 3 בעמוד 283.